

ANSVARET FÖR DEN EGNA KROPPEN SOM FRÄMMANDE

LISA FOLKMARSON KÄLL

När jag i slutet av åttiotalet var utbytesstudent på en amerikansk *high school* träffade jag Cassie, hon var *junior* precis som jag. Vi umgicks inte utanför skolan men vi träffades varje dag, jobbade ibland tillsammans och åt ofta lunch vid samma bord. En dag någon gång i mitten av vårterminen berättade hon att hon var gravid, kanske hade jag redan sett det men hon ville berätta eftersom hon inte skulle kunna avsluta läsåret innan förlossningen och jag inte skulle vara kvar efter sommaren. Jag såg förmodligen helt nollställd ut när jag fick nyheten och jag minns hur hon skrattade till och sa att hon redan hade två barn som växte upp som hennes syskon, men, försäkrade hon, de skulle få veta att hon var deras mamma även om situationen inte var den bästa just nu. Och så la hon till att båda barnen hade samma pappa. Hennes första dotter hade fötts när Cassie var 14 år, hennes andra året efter och nu var hon alltså bara några månader från att bli trebarnsmamma, ungefär samtidigt som hon själv skulle fylla sjutton. Jag frågade henne inte så mycket, jag minns heller inte riktigt vad jag tänkte, möjligheten att någon som var lika gammal som jag och som gick i skolan som jag skulle kunna vara på väg att bli trebarnsmamma var helt överklig för mitt snart sjuttonåriga jag. P-piller eller abort fanns inte på kartan för Cassie och hennes familj, inte heller för merparten av mina andra amerikanska vänner. Att äta p-piller signalerade slampaktighet och trots att abort förvisso var lagligt, var det såväl en ekonomisk som moralisk omöjlighet (som det definitivt hölls tyst om i de fall det ändå skedde) för de flesta i Floridas bibelbälte där jag tillbringade mitt utbytesår.

Jag tänker på Cassie när jag läser Anna Bengtsdotters text ”Det kvinnliga ansvaret” och på hur hon säkert både måste ha känt sig och blivit anklagad för att ha varit oansvarig för att ha ”got herself in trouble”, liksom många av

de kvinnor Bengtsdotter intervjuat om abortupplevelser frågar sig varför de inte ”tog sitt ansvar” (s 144 i detta nummer). När jag skriver den här texten befinner jag mig återigen i USA där rätten till abort hänger på en skör tråd och där fler och fler delstater under de senaste åren har infört så kallade hjärtslagslagar vilka kraftigt inskränker rätten till abort efter att ett fosters ”hjärtslag” kunnat identifieras och därmed sätter ett ofött embryos rättighet till liv över kvinnors rätt till sina egna kroppar. Förstärkta föreställningar om fosters individuella rättigheter går hand i hand med urholkandet av kvinnors rättigheter och en syn på kvinnokroppen som blott en fosterbehållare. Hjärtslagslagarna har inte bara inneburit inskränkningar av aborträtten utan också att kvinnor – om än i mycket få fall – har kunnat arresteras, åtalas och dömas för missfall och fosterdöd. Medan vi i Sverige kanske kan säga att friheten att göra abort leder till att kvinnor tar och tycks förväntas ta mer ansvar för att reglera sin reproduktion (se s 142 i detta nummer), verkar förlorade rättigheter och minskad autonomi, som vi ser i USA och andra delar av världen, på intet sätt leda till minskat ansvar; tvärtom tycks gravida kvinnor åläggas ökat ansvar, ja ansvar in absurdum, för outvecklade embryon och foster i och med föreställningar om dessa som ofödda personer.

I ett svenskt sammanhang framstår den amerikanska utvecklingen fortfarande som absurd, men även om kvinnors ansvar för ofödda foster tack och lov inte diskuteras i termer av brottslighet, är föreställningar om kvinnors repro-

duktiva ansvar och ansvar för att reglera och kontrollera sina egna kroppar i högsta grad närvarande även i Sverige. Som Lena Lennerhed säger i Bengtsdotters text är en allmän uppfattning att en abort är okej men att flera aborter signalerar att kvinnan inte har förstått sitt ansvar (se s 143 i detta nummer). Abort ses som ett undantag, något som egentligen inte borde behöva ske men som är okej en gång om det måste ske, och kvinnor som gör flera aborter skuldbeläggs för sitt ansvarslösa beteende. Men vad är det egentligen för ansvar en kvinna som är oönskat gravid och/eller gör abort inte har förstått? Hur kan vi förstå det här ansvaret? Vad innebär det egentligen att ta ansvar?

Jag vänder mig till *Nationalencyklopedin* och läser i *Svensk ordbok* att ansvar är ”skyldighet att se till att viss verksamhet fungerar och att ta konsekvenserna om så inte sker”. Mot bakgrund av innehållet i Bengtsdotters text ter sig den här definitionen fjärran och skrattretande fel, men samtidigt, mot bakgrund av historisk och samtida statlig reglering av kvinnors kroppar, ger den en känsla av obehag och viss fasa. En viss verksamhet skulle kunna vara reproduktion och att den fungerar skulle kunna innebära att den regleras så att varken antalet barn eller antalet aborter faller utanför det acceptablas, eller kanske det respektablas, gränser. Men att se till att ens reproduktiva kropp fungerar skulle också kunna innebära att reglera den så att den inte frambringar missfall eller ett dödfött barn, något som givetvis är bortom mänsklig kontroll. Och konsekvenserna för om en inte lyckas se till att

ens reproduktiva kropp fungerar, skulle kunna vara såväl känslor av till exempel skam och misslyckande som det strafflagstiftningen vid en viss tid och plats anger.

Ansvar, som begrepp och fenomen, inbegriper en relation där någon tar ansvar för något eller någon. Att ta ansvar för sig själv och sin kropp innebär alltså att relatera till sig själv och sin kropp. I *Det andra könet* (1949) identifierar Simone de Beauvoir en viktig skillnad mellan hur kvinnan respektive mannen relaterar till sin kropp. Med utgångspunkt i en fenomenologisk förståelse av kroppen som levd kropp, skriver hon att medan både kvinnan och mannen är sin kropp, är kvinnans kropp samtidigt någonting annat än hon själv. Beauvoir, och feministiska tänkare efter henne, visar hur kvinnan socialiseras till att identifiera sig själv med sin kropp som ett objekt, som hon både är och som samtidigt är främmande för henne; någonting hon är alienerad från, men som hon samtidigt får bära ansvar för. Och det ansvaret, lär sig flickor och kvinnor snabbt, är omfattande och inbegriper ansvar att kalkylera risker och möjligheter och på olika sätt kontrollera, disciplinera och begränsa sin egen kropp. När kvinnor förväntas ta hela ansvaret för reproduktion och utifrån det därför kontrollera sin sexualitet, hålla på sig och inte slarva med preventivmedel, som Hanna i Anna Bengtsdotters text säger, är risken att bli gravid någonting som paradoxalt nog helt och hållet placeras i den egna kroppen trots att den enskilda kvinnans kropp ju faktiskt inte blir gravid på egen hand. Att vara kvinna innebär att förkroppsliga en

tyst kunskap om den egna kroppen som ett utsatt objekt som bär skuld för sin egen utsatthet och måste regleras, disciplineras och kontrolleras. Och, denna tysta kunskap rör inte enbart risken att bli oönskat gravid, utan även risken att bli utsatt såväl för olika nedsättande, förminskande och kränkande kommentarer om utseende, vikt, beteende, karaktär och självdisciplin som för olika former och grader av sexuella trakasserier och sexualiserat våld. (I det senare fallet visar dessutom rättslig, medial och social praxis att en kvinna som inte lever upp till ansvaret att på olika sätt kontrollera, disciplinera och begränsa sin egen kropp och beteende får stå sitt eget kast och skylla sig själv om hon blir utsatt för sexualiserat våld. I en kvinnas rörelser finns, som Ann Cahill (2000) noterar, ständigt skrivet ett försvar av en potentiell förövare: hon var någonstans där hon inte skulle ha varit; hon rörde sin kropp på ett sätt hon inte skulle; smyckade och klädde den som hon inte skulle; lät den bli berusad eller avslappnad; hon brast kort och gott i att ta sitt ansvar.)

Anneli Keros uppmaning att vi måste tala om aborterande kvinnor som ansvarstagande (se s 145 i detta nummer), är till en början rätt befriande men när jag tänker lite på det undrar jag om det, även om det kanske skulle leda till en bleknande tabustämpel, egentligen skulle innebära någon stor skillnad när det gäller det kvinnliga kroppsliga ansvaret. Ansvaret att reglera, kontrollera och skydda sin kropp, som kvinnor socialiseras in i och förkroppsligar är på många sätt skilt från den konkreta risken att bli oönskat gravid

och även om detta tunga och omöjliga ansvar blir synligt i och med att det visar sig ha brösttit, ska det till mer än en förståelse av abort som en ansvarsfull handling för att ändra hur kvinnor relaterar till sina kroppar.

Referenser

Beauvoir, Simone de (2002) *Det andra könet*. Översättning Åsa Moberg och Adam Inczédy-Gombos. Stockholm: Norstedts.

Cahill, Ann (2000) Foucault, rape, and the construction of the feminine body. *Hypatia* 15(1): 43–63.

Nationalencyklopedin, ansvar. <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/ansvar> [3 december 2019].

Lisa Folkmarson Käll

Lektor i genusvetenskap, Stockholms universitet

E-post: lisa.kall@gender.su.se